

Grunvaldske slavnosti v Krakovu.

Spisal dr. Leopold Lenard.

Dne 15. julija letošnjega leta so obhajali Poljaki spomin enega najslavnejših dni svoje zgodovine. Vršila se je v Krakovu 500 letna obletnica slavne zmage nad nemškimi Križarji v Grunvaldu.

Ta bitka je bila ena najpomembnejših v zgodovini krščanske Evrope. Čez 40.000 vitezov je padlo na vsaki strani na bojnem polju. Na tem bojišču se je rodila nova bojna taktika, ki je naredila konec srednjeveškemu viteštvu. Med poljskimi pomožnimi četami se je nahajal Čeh Žižka, ki je na podlagi pridobljenih izkušenj, preosnoval popolnoma staro vojno taktiko in jo prilagodil novoiznajdenemu strelnemu orožju. Ta Žižka je postal potem oni strahoviti poveljnik čeških Husitov, ki je potem do smrti tolkel Nemce na najrazličnejših bojiščih in katerega slava in groza je šla po vsej Evropi.

Na grunvaldskem bojišču se je postavil konec nemškemu prodiranju proti vzhodu in na tem bojnem polju je nastala velika poljska država, ki se je širila od morja do morja in nekaj časa odločevala nad usodo Evrope.

Na grunvaldskem bojišču se je porodilo poljsko slovstvo in poljska veda, ki je potem tekom dobrega stoletja dospela do jasne višine in zaslovela daleč po svetu. Pred grunvaldsko bitvo se nahaja čisto malo neznatnih sledov poljskega jezika. Po tej bitki se je pa pričelo pisati vedno več v domačem jeziku in prihodnje stoletje se imenuje zlati vek poljskega slovstva. Pred grunvaldsko bitko je še komaj životvarilo poljsko vseučilišče v Krakovu. Po tej bitki se je pa razvilo tako sijajno, da so še tekom tega stoletja poljski učenjaki sloveli po širokem svetu.

Vsled grunvaldske zmage je silno vzkipelo poljsko rodoljubje in se preneslo še na poznejše rodove. Pozni potomci so se še ogrevali na žaru ognja, ki je tukaj vzkipel. Treba je čitati opisovanje grunvaldske bitke poljskega zgodovinarja Jana Dluogoša, moža, kateremu kot zgodovinarju ni bilo enakega v Evropi niti v onem stoletju, niti v sosednjih, ako se hoče razumeti vtis, katerega je naredila grunvaldska bitka na Poljake. Bila jim je kazen božja nad sovražniki njihove domovine, očividni znak dopadljivosti božje nad Poljsko in poroštvo obstanka njihove domovine in naroda.

Na krvavem polju Grunvalda in Tannenberga in na truplih tisočerih poljskih vitezov se je porodila poljska ideja jagelonska in poljska ideja mesijanska,

ki držita še sedaj v enoti razdrobljeni poljski narod in mu v vseh strašnih nesrečah dajata upanja in sile. Poljska ideja jagelonska je politični ideal in očetovska dedovina vsakega Poljaka. V srcih vseh živi od grunvaldskega dne zavest, da mora biti ena velika Poljska od morja do morja, mati vseh sinov enega naroda. Paralelno z njo gre skozi vso poljsko zgodovino prepričanje, ki se je istotako rodilo iz krvi, prelite na Grunvaldskem polju, da ima ta Poljska neko posebno nalogo na zemlji in da leži na neki poseben način nad njo božje dopadajenje in božji gnev. Ta Poljska ne more nikdar umreti, tudi ako je navidez raztrgana in pokopana, ker mora izvršiti veliko mesijansko nalogo na zemlji.

Ideja jagelonska in ideja mesijanska se vlečeta kot rdeči niti skozi vso poljsko zgodovino in življenje, prevevata vse poljsko mišljenje in čustvovanje.

Vse strašne nesreče, ki so razbile in raztrgale poljsko kraljestvo, pognale njegove najboljše sinove v tuji svet in tlačijo doma in uničujejo vsak pojav poljske misli in poljske omike, vse te nesreče niso mogle zatreti Poljakom ideje jagelonske in ideje mesijanske. Ko so se po padcu domovine razleteli beli orli poljski po vseh krajih širnega sveta, krepil jih je v pregnanstvu in v bojih za svobodo domovine spomin na njeno slavno preteklost in zavest, da se povrne „Poljski starodavna slava“. Na laških ravninah je zazvenela pesem poljskih legijonov in pričela se je ena najkrasnejših in najžalostnejših epopej poljskega naroda: Zgodovina legijonov poljskih. Ko je po raznih potih prodrla v poljsko vas skrivnostna novica, da se zbirajo na Laškem poljske čete, odpravil se je mladenič na pot, mati mu je dala na prsi vrečico domače zemlje, da ga bo pokrila v grobu in čez razne tuje dežele prikradel se je z mnogimi nevarnostmi na Laško in se pridružil poljski legiji. San Domingo in Jamaika in drugi otoki, Špansko in Laško in vse evropske dežele tja do Sibirije so bile priča hrabrosti poljskih legij. In pesem njihova, ona znana pesem: Še Poljska ni izginila, dokler mi živimo. Kar nam je tuja premoč vzela, hočemo s sabljo nazaj dobiti itd., živi še sedaj po vsej poljski zemlji in je narodna pesem Poljakov.

Potem so prišle krvave junaške vstaje, kakoršnih ne pozna zgodovina nobenega drugega naroda. „Nekdaj so bili junaki“ — mi je rekla s turobnim glasom neka stara poljska gospa — „nekdaj so bili,

a sedaj jih ni več. Bila sem sedemnajstletna deklica in videla sem, kako se je pred našo rojstno hišo razvnel boj. Poljaki so bili premagani in mrličji so ležali kot snopi pred našim pragom. Kozaki so jih slekli do nagega, naložili na vozove kot zaklane prešiče in odpeljali.“

„Ako bi sedaj zopet izbruhnila vstaja; ali bi poslali svoje otroke v boj?“ — sem jo vprašal.

„Moja hči je dvakrat po sedem mescev sedela v trdnjavi v Varšavi in je sedaj vsled tega duševno in telesno popolnoma uničena,“ mi je odgovorila.

Dan grunvaldski je torej tesno zvezan z vso poljsko zgodovino, s kulturnim in političnim življenjem poljskega naroda. Raditega je obletnica tega dne našla tako velik odmev v srcih Poljakov.

Malo je bilo vabljenih tujih gostov in vsa prirediteljstva je imela izključno poljski značaj. To se mi zdi popolnoma razumljivo. Tujec, ki se ni vživel v poljsko zgodovino in poljsko mišljenje in čuvstvanje, ne more razumeti čuvstev, ki so prevečala tega dne poljska srca. Njegova navzočnost ne samo, da ni mogla nič pripomoči k slavnostnemu nastroju, ampak bi ga laže še kvarila. To je bila velika rodbinska slavnost zasebnega značaja, praznik velike rodbine, ki v slavni preteklosti išče poročila lepše prihodnosti.

Razmere za grunvaldsko obletnico so bile skrajno neugodne. Poljski narod se nahaja ravno sedaj v stanju ogromne depresije. Na Pruskem visi nad njimi neprestano meč razlaščenja. Vse je vlada že ukrenila proti njim, kar je mogla. Pregnala je poljski jezik iz uradov in šol, celo iz poljskih društev in shodov. Vzela jim vse, kar je mogla, in slednjič izdala še postavbo, da se jim lahko vsak trenotek posili prodajo posestva.

Razmeroma še huje je na Ruskem. Poljski jezik je tu istotako izgnan iz vseh šol in uradov. Zemlja in posestva so se Poljakom že oddavna jemala in celo brez odškodnine. Na Ruskem je še v toliko slabše, da je tukaj veliko slabša uprava, kot na Pruskem, ni cest, mostov in železnic, ni primernih šol, ni nobene državljanske svobode in možnosti gospodarskega razvoja. Sedaj je pa še ponesrečena revolucija potrla srca. Tisoče in tisoče ljudi je v njej izgubilo življenje, še več jih je moralo v ječe in v prognanstvo.

Čas za obhajanje veselega zgodovinskega dogodka je bil torej skrajno neugoden. Ni čuda, da je bilo mnogo glasov proti temu, da bi se sedaj sploh obhajala taka slavnost. Zlasti konservativni gospodje so bili mnenja, naj se vsa slavnost omeji samo na cerkveno praznovanje, češ, da z zunanjim nastopom samo dražijo in izzivajo nasprotnike, a zase ne dosežejo ničesar.

Toda ti gospodje niso računali z enim dejstvom, namreč da se je v zadnjih letih po vseh poljskih pokrajinah zbudila ljudska duša. Poljsko ljudstvo vstaja, negotovi so še njegovi koraki in nejasen mu je pogled, toda ono vstaja s silnim razmahom in hoče živeti.

Grunvaldska obletnica v Krakovu je bila en pojav tega prebujenja poljske ljudske duše.

* * *

Dan pred grunvaldsko slavnostjo in vso noč je deževalo. Izgledalo je, kakor da bi se tudi nebo hotelo pridružiti poljskim sovražnikom in pokvariti narodni praznik. Proti jutru se je pa razjasnilo in potem je bilo vreme ves čas ugodno.

Vse mesto, zlasti pa srednji del, takozvano Sredmestje, je bilo okrašeno z narodnimi zastavicami in grbi. Ako si stopil v središče Krakova na takozvani glavni trg, velik širikoten prostor, kot ga nima nobeno drugo mesto, ter si pogledal gor proti ulici Florijanski, bila je vsa pokrita z belo-modrimi zastavicami. Glavni trg je bil od dveh strani okrašen belo-modro, od drugih dveh pa belo-rdeče, dolga Grodska ulica, ki pelje z glavnega trga na kraljevi grad Vavel, je bila pa spet belo-rdeča. Povprečne ulice so bile za vrstjo belo-modre in belo-rdeče. Ta simetrija je res prijetno vplivala na oko. Glavni del slavnosti se je vršil na prostoru od začetka Florijanske ulice po glavnem trgu in Grodski ulici do Vavela in po nasadih, ki obdajajo v krogu celo Sredmestje. Tudi privatne hiše so bile krasno ozaljšane z zastavami, venci in narodnimi grbi. Mesto je delalo v resnici velikanski umetniški vtisk. Videlo se je, da je vse do najmanjše posameznosti premišljeno in izvedeno po enotnem načrtu od umetniških rok.

Naval ljudstva je bil ogromen. Samo neposredno k slavnosti so pripeljale železnice do 250.000 oseb. Koliko jih je pa prišlo že poprej in koliko jih je prišlo peš in z vozovi, to je nepreračunljivo, gotovo pa še enkrat toliko. Kamorkoli si stopil, povsod ljudske množice. In kaka razlika in mnogovrstnost oblek in tipov. Zagledal si ponosne Krakovjake v belih suknhah in s štirivoglatimi rdečimi kapicami, romantične Gorale z visoke Tatre v tesnih belih hlačah, tesnih jopičih, z majhnimi črnimi klobuki na glavi in ostro sekirico, svojo neločljivo tovarišico, v roki. Tam zopet je stala gruča takozvane drobne šlahte nekje iz daljne Litve ali Bele Rusije v svojih narodnih nošah, mimo je prišel plemenitaš v živo barvnem kontušu, s širokim dragocenim pasom in s kosmato kapo z visokim peresom na glavi. Toliko raznovrstnih narodnih noš pač ni mogoče pri nobeni priliki videti obenem skupaj. Nemško Pomorje in

pruski provinciji, Šlesko in seveda tudi Poznan, so bili številno zastopani. Bili so tu predstavitelji najskrajnejših poljskih zemelj na vzhodu. Minska gubernija se je udeležila številno, celo Mohilevska je poslala odposlance. Kijev je bil častno zastopan, prišli so pa tudi Poljaki iz Rusije in celo iz daljne Sibirije, iz Vestfalskega in iz Amerike.

PRED POL STOLETJEM.

Stara fotografija iz cesarske rodbine.

1. Cesar Franc Jožef I. 2. Cesarica Elizabeta. 3. Nadvojvodinja Sofija, † mati cesarjeva. 4. Nadvojvoda Franc Karol, † oče cesarjev. 5. Nadvojvoda Maksimilijan, † kot mehiškanski cesar. 6. Nadvojvodinja Sarlota, njegova soproga. 7. Nadvojvoda Karol Ludvik †. 8. Nadvojvodinja Margareta, njegova prva soproga †. 9. Nadvojvoda Ludovik Viktor. 10. Prestolonaslednik nadvojvoda Rudolf †. 11. Nadvojvodinja Gizela, omožena s princem Leopoldom Bavarskim. 5, 7 in 9 so cesarjevi bratje, 10 in 11 njegova otroka.

Že od ranega jutra je izgledal ves ogromni glavni trg in vse sosednje ulice in nasadi okrog Sredmestja kakor ogromen bujno pisan travnik. Od vseh strani prihajajo novi oddelki in deputacije društev v uniformah ali narodnih nošah z odznaki in zastavami.

Vsi so globoko prešinjeni ene misli, vsem zveni v dušah napev poljske narodne himne: „Bog, ki si Poljsko toliko vekov z bleskom obdajal sile in slave, ki potem ganjen vsled njenega padca podpiral si bojevnike za našo sveto stvar, pred tvoj oltar polagamo svoje prošnje, svobodo in domovino blagovoli nam vrniti, o Gospod.“

Množice so se gnetle k Marijini cerkvi na glavni trg, kjer se je imela slavnost začeti s službo božjo. Toda le malokdo je dobil pristop v cerkev, kajti noter so spuščali samo z vstopnicami povabljeni goste. Množice, ki niso našle prostora niti pred cerkvijo na glavnem trgu, so šle čez nasade na Matejkov trg, kjer je stal še prikrit ogromni spomenik kralja Jagela.

Službo božjo in pridigo je imel škof Bandurski. Pred začetkom maše je zapel zbor starodavno poljsko bojno pesem „Bogorodica“, katero so peli Poljaki, preden so se spustili v boj pri Grunvaldu. Po službi božji je imel škof Bandurski krasen in s toplim rodoljubjem prepojen govor.

Pred 500 leti — je pričel govornik — je imel tu krakovski član akademije Jan z Ključbarga slavnostni govor po zmagi pri Grunvaldu v navzočnosti kralja Jagela, njegovega dvora in poljskega viteštva. „Imeti bi moral zgovornost sv. Ambroža in sv. Avguština, da bi mogel dostojno proslaviti naš veliki dan,“ je zaklical dotični govornik. A kako naj jaz danes govorim pred vami, ko nimam pred sabo poljskega kralja in njegovega dvora in njegovega viteštva, ampak vso Poljsko, od vseh krajev zbrano, da obhaja spomin velikega našega dne in iz naše preteklosti zajame novega duha za prihodnost. Lažje je bilo njemu govoriti slavnostni govor, kakor je meni danes obnavljati v nesrečah, ki so nas zadele, spomin tako slavnega dne iz naše zgodovine. Zbrani od vseh strani poljskih zemelj ste poslušali besede naše starodavne bojne pesmi „Bogorodica“, danes ko vas vsi zatirajo in zaničujejo

in od vseh strani lete na vas gromi in treski in vas zadevajo vedno nove nesreče in krivice. Ko smo pred desetletji obhajali spomin zmage pri Dunaju, se naše ljudstvo še ni zanimalo za ta praznik. Danes je pa prihitelo v množicah v Krakov, da se udeleži

spomina grunvaldske zmage in spomin te obletnice je prodril v zadnjo kmetško kočo. Kakor je bila zmaga pri Grunvaldu začetek poljske slave, tako je 500letnica te zmage začetek zavednosti našega kmeta in delavca. Biti ali ne biti govore oni, ki so obupnega srca in brez Boga v duši. Mi pa moremo reči: Biti, ker hočemo biti. Kristjan pravi: Sem bil, sem in bodem. Mi smo bili, ker smo imeli slavne dneve v naši zgodovini, smo, ker se ne spominjamo samo teh dni, ampak se tudi iz njih učimo, in bodemo, ker bo prišlo naše prerojenje, prišlo bo, in jaz že čutim, da je ta dan blizu.

Po službi božji so šle množice v slovesnem pohodu iz Marijine cerkve in od glavnega trga čez nasade na Matejkov trg pred spomenik kralja Jagela, zmagovalca Križarjev pri Grunvaldu. Na trgu so bile prirejene lesene lože, toda srečen, kdor je dobil nanje pristop, srečen tudi, komur je sploh bilo mogoče čez Florijansko ulico na nasade, da je vsaj od daleč videl Matejkov trg. Taka množica ljudi se je nagromadila. Ako si pogledal v visoke lože poleg spomenika, je bilo vse okrog, kakor morje človeških glav, ki jih ziblje lahen veter. In ta slikovitost noš, zastav in uniform!

Vse tri dni grunvaldske slavnosti sta vladala vzoren red in tišina. Take množice tako različnih ljudi in iz tako različnih krajev, pa nikjer nobenega nereda, nobenega prepira, kričanja in pijančevanja! Nastroj množic je bil prazničen, rajši skoraj otožen, vkljub slavnostnemu spominu. Spomin slavnega grunvaldskega dne v sedanjih žalostnih okoliščinah je imel za vsakega Poljaka na sebi nekaj boleznega.

Na glavnem trgu se nahaja nekoliko pri kraju na levi strani, ako se gre od Vavela, v zemljo vzdian štirivoglat kamen, ki je bil v teh dneh neprenehoma posut s svežim cvetjem. Tukaj je prisegal poljski narodni junak Kosciuško, da hoče osvoboditi domovino ali pa zanjo pasti. Kdor je v teh dneh prišel v Krakov, si je moral ogledati ta kamen. Matere so peljale k njemu svoje majhne otroke in jim polagale nožice na kamen, v roko jim pa tlačile cvetlice, da jo vržejo na kamen Kosciuška. In oči so se ozirale gor na veliki samotni stolp, ob katerem visi osamljen starodavni srebrno zvoneči Zigmundov zvon, ki se oglašča samo pri najslavnejših narodnih praznikih. Danes je pa moral vsled nerazumljivega ukaza kardinala Puzine molčati. Vse množice so bolešno občutile ta molk in marsikdo je vzdihnil v moji navzočnosti, zakaj se ne sme oglasiti Zigmundov zvon, ki je zvonil k poljskim vstajam in k proglašenju konstitucije 3. maja in je doslej spremljal vse velike dogodke poljskega naroda s svojim zvonjenjem.

Kdor je bil v teh dneh v Krakovu, mu bo ostal za vse življenje v spominu resni pohod od glav-

nega trga k spomeniku in morje glav, ki so se razprostirale na vse strani okrog spomenika velikega poljskega kralja.

Pred spomenikom je govoril najprej deželni glavar grof Badeni in poudarjal v svojem govoru zgodovinsko važnost grunvaldske bitke in veliki pomen jagelonske ideje. Za njim je govoril slavni poljski umetnik Ignacij Paderevski, ki je na lastne stroške postavil svojemu narodu ta spomenik, z denarjem, ki si ga je bil prislužil po svetu s svojo umetnostjo. Spomenik je veljal pol milijona kron. Paderevski je poudarjal v svojem govoru, da je ta spomenik postavila ljubezen do domovine ne samo v njeni minuli velikosti in sedanji revii, ampak tudi v njeni jasni, silni prihodnosti. Rodila ga je ljubezen do onih prednikov, ki so prijeli za orožje in ž njim branili pravično stvar svoje domovine. „Želim, da bi vsak Poljak iz vseh nekdanjih delov naše domovine pogledal na ta spomenik kot na znamenje naše skupne prihodnosti, pričo skupne slave, glasnika boljših časov, kot na del svoje lastne v veri močne duše.“

Za njim je govoril krakovski župan dr. Leo, se zahvalil za darovani spomenik in ga sprejel v varstvo mesta. Nato je padla zavesa in pred stotisočero množico se je prikazal ogromni spomenik kralja Jagela.

Spomenik naredi na prvi pogled silen vtisk. Žalibog, da je Matejkov trg nekoliko pretesen za takega kolosa, toda ni bilo dobiti bolj primerne prostora. Naredil ga je poljski kipar Vivilski, ki živi v Parizu. Na podstavi, sestavljeni iz velikih kamnenih blokov, sedi na konju kralj Vladislav Jagelo. Bitka je že končana in kralj je povetil svoj zmagoviti meč in zadržuje konja. Pri nogah kraljevega konja stoji Jagelov bratranec Vitold, glavni junak izpod Grunvalda. Obe roki je položil na meč in gleda na postavo velikega viteza, ki leži mrtva pri njegovih nogah. Na levi strani je dvoje bojevnikov. Vitez poljski pokazuje s silnim razmahom svoje roke, v kateri drži bulavo, na grunvaldskega zmagovalca, poleg njega stoji Litvin in jemlje sovražniku njegovo zastavo. Na desni strani spomenika je drug prizor. Mladenič kuje velikanskega sovražnika v verige, potem pa prijemlje za rog in kliče svoje tovariše. Tretji prizor nam kaže kmeta, katerega so zmagovalci oprostili verig. Roke je položil navskriž, glavo dvignil kvišku in iz polnih prsi srka svobodni zrak.

Nekaj titanskega je v tem spomeniku. Iz njega veje duša velikega naroda s slavno preteklostjo, bolešno sedanjostjo in neomahljivo vero v prihodnost. Umetnik je delal iz polne vroče duše in vtil v svoje delo vso izvirnost svoje narave. Ni vprašal za nobena pravila šole, ampak stvaril je s širokim raz-

mahom in visokim poletom naravnost iz svoje duše. Spomenik izgleda skoraj, kot kakšna ogromna še nedovršena skica. Umetnik ni gladil in ni pilil ter se ni brigal, da bi zaključil delo v vseh podrobnostih. On je samo izbruhnil na dan in vrgel na svet, kar mu je ležalo na duši. A ravno ta neopiljenost in nedovršenost daje umetnini neko posebno privlačno silo. Tu ni videti toliko roke človeka, kakor duše genija.

Po odkritju spomenika je bilo na programu ogledovanje ostankov iz jagelonske dobe v palači lepih umetnosti. Radi majhnega prostora je dobilo vstopnice samo nekaj sto oseb. Razstavo je otvoril s pozdravnim govorom na goste predsednik dr. Tomkovič.

Palača lepih umetnosti je bila slavnosti primerno okrašena jako okusno z belimi orli, grbom Poljske, jezdecem na konju, grbom Litve in belo lilijo, grbom kraljice Jadvice, z grbi poljskih vitezov izpod Grunvalda in drugimi narodnimi znaki. V predsobi so bile zbrane križarske zastave, priplenjene pod Grunvaldom, veliki zlati križ velikega mojstra, ključ podkomornika Križarjev, grif štetinski, orel brandenburški in mnogo drugih križarskih znakov.

V sredi glavne dvorane se je nahajal sarkofag kralja Jagela, pokrit z vencem iz hrastovega listja. Bil je to nalašč prirejeni odliv iz mavca resničnega kraljevega sarkofaga, ki se še sedaj nahaja v podzemlju stolne cerkve na Vavelu. Pred sarkofagom so se videle slike krone, žezla in kraljevega jabolka kralja Kazimira Velikega, zvanega kralja kmetov.

V glavni dvorani so se razstavili najvažnejši spomeniki iz časa kralja Jagela. Med njimi sveto pismo, ki je bilo vzeto Križarjem na bojnem polju, pergamentska knjiga s slikami križarskih zastav, pridobljenih pod Grunvaldom, katero je dal naslikati stari poljski zgodovinar Jan Dlu-goš slikarju Stanislavu Durinku, itd. Po drugih dvoranah so bili razstavljeni predmeti, ki so v rahlejši zvezi s kraljem Jagelom in z grunvaldsko bitko.

Po odkritju spomenika je zapelo vse ljudstvo poljsko narodno himno: „Se Poljska ni propadla“ in s tem bi imela biti slavnost odkritja končana. Toda zgodilo se je nekaj nepričakovanega. Množice so zagledale med gosti profesorja Pogodina, znanega prijatelja Poljakov, dalje poslanca Rodičeva iz ruske dume, ki je večkrat krepko nastopal proti vladi zoper zatiranje Poljakov, znanega poslanca Stahoviča in druge Ruse, in vse ljudstvo je burno zahtevalo, naj govore še oni. Pogodin je govoril poljsko in zaključil z besedami: „Naj živi poljski narod!“ Rodičev je pa izjavil, da poljsko govoriti ne zna, ako hočejo, bo govoril francosko ali rusko, in množice so mu zakričale: „Govorite le rusko, mi Vas bodemo razumeli!“ Nato je govoril Rodičev rusko. Ena je pravičnost za poljski narod in za ruski, za oba enaka. V imenu te pravičnosti želim poljskemu narodu sreče in svobode. Naj živi Poljska! — Za njim je govoril Stahovič in izjavil, da je vedno ljubil poljski narod in mu želi svobode. Slednjič je porabil priliko še neki Madžar ter splezal na oder, ko so se množice začele že razhajati, in govoril nekaj madžarsko, česar pa ni nihče razumel.

Rad bi pozabil.

Zložil dr. Leopold Lénard.

Rad bi pozabil žarečo pomlad,
vesne probujenje, bujno kipenje
rožnega žitja, nemirno drhtenje
logov zelenih in cvetnih livad!

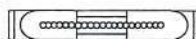
Rad bi pozabil božanstveno noč,
ki je razlila na zemljo pokojno
spanja nebeškega čašo opojno,
v sladke zavila me sanje nekoč.

Rad bi pozabil skrivnostni zefir,
ki je šumel iz zasnele daljave,
v tihem objetju brezskrbne narave
trudnim zemljanom prinašal nemir!

Rad bi pozabil, o slavec, tvoj spev,
ki pri potoku na veji zeleni
v tihi se noči oglašal si meni,
v srcu pa vzbujal mi tajen odmev!

Rad bi pozabil bledómodri cvet
ki se razcvetel je v vesni žareči,
v tihem zatišju pri vodi šumeči,
dečku nemirnemu zornih še let!

Rad bi pozabil, a z divjo močjo
v noči skrivnostni spomin se poraja,
v lahnem zefiru pred dušo mi vstaja
vigred in slavec in cvetje bledó.

BOJIŠČE PRI TANNENBERGU

Grunvaldske slavnosti v Krakovu.

Spisal dr. Leopold Lénard.

(Konec.)

Dasiravno so imele grunvaldske slavnosti predvsem poljski značaj in so bile pravzaprav zasebno slavje rodbinskega značaja, je vendar prihitelo na slavnostne dni v Krakov tudi več zunanjih gostov, ki so bili od poljskega občinstva prav prisrčno sprejeti. Omenil sem že, da so prišli voditelji ruske opozicije, poslanec Rodičev, najboljši govornik ruske dume, zvani ruski Mirabeau, Stahovič, profesor Pogodin, general in poslanec Babjanski in drugi. Bila je deputacija Ogrov s poslancem Nagyjem na čelu, ki so bili istotako od Poljakov povsod navdušeno pozdravljeni. Nekateri Slovani so zamerili Poljakom, da so tako navdušeno sprejemali Madžare. Toda pomisliti je treba, da vežejo Poljake z Madžari marsikatero zgodovinske vezi in še leta 1848. se je mešala poljska in madžarska kri na bojnem polju, medtem ko ni nobenih takih zgodovinskih momentov, ki bi družili Poljake z drugimi Slovani. Obratno so imeli ravno z Rusi Poljaki največje zgodovinske obračune, ki deloma še sedaj niso zaključeni. Ne moremo zahtevati, da bi ideja slovanske vzajemnosti takoj prodrla do narodove duše poljske, ako ona nima podlage niti v zgodovini, niti v obstoječih razmerah poljskega naroda. Najprej je treba ustvariti take razmere, da bo vzajemnost slovanska za Poljake postala praktična potreba ali da jim bo vsaj obetala realne koristi in potem bo tudi prodrla do duše naroda. To pa sedanja moskalofilska oblika slovanske vzajemnosti nikakor ni bila. Slovansko gibanje se je doslej obračalo v takih mejah, da se Poljaki nikakor niso mogli njemu pridružiti.

Izmed drugih Slovanov so bili navzoči predstaviteljstva slovanskih mest Prage, Ljubljane in Zagreba, zastopniki slovenskega državnozbornega

kluba in kluba katoliškonarodnih Čehov ter zastopniki katoliškonarodnega dijaštva češkega, slovenskega in hrvaškega. Poleg tega je bilo navzočih še nekaj Čehov in Slovencev. Prišlo je tudi nekaj francoskih in angleških časnikarjev. Zastopnik francoskega dnevnika „Figaro“ in dvoje angleških pisateljic, gospa Baskerville in gospa Alma-Tadema, so govorili dosti dobro poljsko. Zadnje imenovana gospa je predstavila Slovaškega na angleški jezik.

Predvečer pred grunvaldskimi slavnostmi je bil rout v salonu umetniškoliterarnega kluba na čast došlim pisateljem in časnikarjem. Navzoč je bil skoraj ves poljski umetniški in literarni svet in zabava je bila jako živahna. Po odkritju spomenika je pa tudi mnogim Slovincem znani dr. Adam Dobošinski v svojem domu priredil obed, h kateremu je povabil v Krakovu navzoče slovanske goste. Pri tem privatnem banketu je vladalo jako prisrčno razpoloženje in izpregovorilo se je več toplih nagovorov.

V spomin na grunvaldsko zmago so Poljaki tekom leta priredili denarno zbirko v narodne namene, ki je tekom mesecev narastla na nekaj milijonov. Na dan odkritja spomenika je daroval knez Evgen Lubomirski 40.000 K kot dar grunvaldski, in sicer s posebnim namenom, naj bi se na krakovskem vseučilišču ustanovila stolica litevskega slovstva in zgodovine.

Popoldne po odkritju grunvaldskega spomenika so se vršile ljudske zabave v Jordanovem in v Krakovskem parku. Ogromni Jordanov park je bil prepoln ljudskih množic iz vseh delov Poljske. Barvnost ljudskih noš je bila čarobna in veseli praznični nastroj se je razlival vsepovsod. Zvečer je bila na Visli ljudska zabava, ki se vrši v Krakovu že od

nepomnih časov baje na spomin bajeslovni poljski kraljici Vandí, ki se je baje raje na tem mestu utopila v reki Visli, kakor da bi se poročila z nekim nemškim vitezom Ridigerom. Zabava se je letos prenesla na grunvaldski dan in se je obhajala posebno slovesno. Množice ljudi so obdajale od vseh strani bregove reke Visle, ki je bila pokrita s čolni. Z vode je odmevala godba in raketí so švigali v vseh barvah in v vseh oblikah gor do mračnega neba. Na koncu te zabave se razsvetli starodavni kraljevi grad Vavel, ognji na reki pogasnejo, slednjič ugasne tudi razsvetljava na Vavelu in, narodne himne pojoč, se razidejo množice na vse strani proti domu.

V ogromnih in krasnih prostorih starega gledišča je priredilo zvečer mesto rout na čast došlim gostom. Velikanski prostori so bili pretesni za tako množico gostov, tako da se je bilo mogoče le s težavo preriniti skozi gnečo. Prevelika udeležba je znatno ovirala zabavo. Lahko se reče, da je bil tukaj danes zbran cvet poljskega naroda, kakor menda še pri nobeni drugi priliki. Bili so predstavitelji skoraj vseh starih plemenitaških rodov, predstavitelji poljske znanosti in umetnosti, politični voditelji in prvaki na gospodarskem polju. Njim so se pridružili slovanski in drugi tuji gostje. Navzočih je bilo tudi nekaj sto dam v najlepših toaletah. Pri gospodih se je mednarodni črni frak družil z barvnim poljskim narodnim kantušom. Šele pozno po polnoči se je končal rout in gostje so se razšli.

Prvi dan grunvaldskih slavnosti je minul. To je bil pravzaprav glavni in ofiциelni del. Druga dva dneva sta bila bolj posvečena sokolstvu in manjšim prireditvam bolj zasebnega značaja. Tujci so si pa ogledavali vmes tudi Krakov in njegove zanimivosti.

Na grunvaldsko slavnost so se sešli sokoli iz vseh poljskih pokrajin, celo iz Vestfalskega, iz Pariza in iz Amerike.

Za Krakovem, na poti, ki pelje h Kosciuškovemu griču, se razprostirajo takozvane „Blonije“. To je za Krakov, kar na Dunaju Prater ali v Ljubljani „Tivoli“, ogromen travnik, po katerem se pasejo ob navadnih dneh konji in živina. Takoj za mestom je še precej obljuden in oživljen, potem postaja pa vedno bolj pust in prazen, dokler se slednjič ne izgubi v daljavi, bogsivedikje. Blonije so priljubljeni izlet krakovski mladini, pa tudi odraslim. Tu si svoboden v naravi božji. Tu imaš, kar hočeš, v bližini civilizacijo, ako greš pa nekoliko dalje, pa samoto in pustinjo. Tu se vrše razne ljudske igre in zabave, razni športi in tekme. Sokoli imajo tu svoje vaje, vojna organizacija dijaštva dela sem svoje pohode in pri velikih narodnih slovesnostih se tu zbirajo množice. Za časa grunvaldskih slavnosti so bile Blonije živahno obljudene. Poljske kuhinje so tu pripravljale

jedi za množice, ki niso mogle dobiti prostora po gostilnah, razne skupine izletnikov so se tu nastanile pod milim nebem, sredi Blonij so pa postavili sokoli svoje šatore. Velik prostor so ogradili od vseh strani, postavili iz preprostih desk visoke tribune, v sredi je bil pa prostor za nastop Sokolov. Na tem prostoru je z lahkoto nastopilo 10.000 Sokolov, na tribunah je bilo pa prostora za 50.000 ljudi. Toda pri glavnem nastopu je bilo gledalcev brez primere več, ker so se množice tiščale tudi pri tleh od vseh strani.

Sokoli so med Poljaki jako priljubljena, nestrankarska narodna organizacija, ki je močno razširjena. V petek so imeli Sokoli na Blonijah svoje tekme. Zadržale so se že ob sedmih zjutraj in so trajale do noči. Neprestano so jih gledale številne množice. Lepo je bilo gledati te mišičaste postave, ki so se gibale in zvijale po zelenem travniku. Zlasti lepe so bile vaje s puškami, ki so se izvrševale s veliko preciznostjo, beganje na konjih, vaje s sulicami in vaje s sekiricami, katere so izvajali prebivalci visoke Tatere, takozvani Gorali. Ti ljudje nosijo namreč vedno s sabo majhne sekirice, na katere se opirajo pri hoji, kadar gredo v hrib, jih zaganjajo v drevesa in se tako laže pomičejo navzgor, ako se pa hoče počiti, zasadi držalo sekirice v zemljo, a sam sede na drugi ploščati konec. Na grunvaldsko slavnost so prišli ti Gorali v svojih narodnih nošah in so kazali na Blonijah svojo umetnost in izurjenost. Želi so neizmerno veliko občudovanja in znanja. Napol divji sinovi tatranskih skal gotovo niso pričakovali, da bodo vzbujali toliko zanimanja.

Sokolske vaje in nastopi so se vršili vse tri dni. Osemindeset posebnih vlakov je pripeljalo Sokole v Krakov od vseh strani. A kako lep red je bil med njimi! Nobenega kričanja, nobene pijanosti in nobenih nočnih izgredov. Ko so prišli v Krakov, so šli pod spomenik kralja Jagela, katerega so obdali od vseh strani in pozdravljali s čepicami v rokah. Potem so jih tovariši takoj sprejeli in razvrstili po stanovanjih. Dasiravno je prišlo Sokolov nepričakovano veliko, vendar ni nastal najmanjši nered radi stanovanj. V petek zvečer je bila v veliki dvorani sokolskega doma pozdravna slavnost Sokolov. Ginljivo je bilo, ko je predsednik poljskih Sokolov gosp. Fišer med drugimi pozdravljaj tudi one Sokole, ki so prišli iz dežele, ki je pod tujim jarmom in o katerih nam tukaj ni mogoče govoriti. Govorila sta tudi zastopnika hrvaških in čeških Sokolov. Po vsakem govoru je zapel zbor na galeriji kakšno narodno pesem.

V soboto popoldne je bil pa na že opisanem ograjenem prostoru velik skupni nastop sokolski. Vreme je bilo ugodno in ves Krakov z vsemi svojimi stotisočnimi gosti se je podal proti Blonijam gledat Sokole. Seveda ni bilo mogoče vsem dobiti vstopnic,

toda predstava je trajala dolgo in gosti so se menjavali. Z velikansko ovacijo Paderevskemu se je otvorila predstava. Na dveh nasprotnih straneh so se odprla vrata in na vsaki strani je prikorakalo po 4000 Sokolov s krepkimi, umerjenimi koraki in so se razvijali v lepih vrstah. Prizor je bil v resnici čaroben in vaje so bile krasno izvrševane. Slednjič so zapeli iz krepkih prsi sokolsko koračnico in vse množice so vstale in pele z njimi. S to pesmijo so odkorakali, kakor so prišli. Za njimi so nastopili slovanski gostje in izvajali svoje vaje. Od občinstva so bili burno pozdravljeni. Slednjič so nastopili nepričakovano „Oni“, zatirani bratje, o katerih se ni smelo povedati in zapisati, kdo da so in odkod da so, dasiravno je bilo vsakemu znano. Naenkrat so nastopili v mogočnih vrstah, kakor da bi izrastli iz zemlje. Na njihovih umerjenih korakih in precizno izvrševanih vajah se jim je poznalo, da imajo mnogo vaje. A nihče jih ni smel vprašati, kje se vadijo in kako. Množice so molčale, gledale in — videl sem — da so plakale. Za njimi so nastopili Čehi, potem zopet Gorali s svojimi sekiricami, zvanimi „mačuge“. Najbolj nepotrpežljivo so pa pričakovali gledalci nastopa Sokolic. Bilo je v resnici čarobno. Okrog 800 deklet je nastopilo v preprosti in lični barvni telovadni obleki, ki je bolj živa od zelenja trave. Medtem je pričel padati mrak, kar je dalo vsemu še neki poseben slikovit in tajinstven obraz. Zdelo se je, kakor da bi bil v kakem začaranem kraju, opevanem od bajk, a ne v srcu velikega naroda, ki obhaja danes zgodovinski spomin slavnega dne.

Podoben skupen nastop Sokolov se je vršil tudi še v nedeljo tretjega dne grunvaldskih slavnosti in še z nekaterimi novimi točkami.

Odkritje Jagelovega spomenika, sokolski zlet in vaje ter pohod množic na Vavel, to so bile glavne točke grunvaldskih slavnosti.

Tretja glavna točka je bil torej slovesni pohod množic z Blonij na Vavel.

V nedeljo so se pričele že zgodaj zjutraj zbirati množice na Blonijah. Ob sedmih zjutraj je bilo napovedano, da imajo priti. Toda ob tem času so bile Blonije že pokrite s peštrimi suknjami in čarkami in Sokoli v svojih krojih, Babtošove družine v svojih rdečih uniformah in krepki Gorali so se jeli prikazovati. Mnogo ljudi pa sploh vso noč ni odšlo z Blonij. Reditelji so odkazovali prostore posameznim oddelkom, v tleh so bili zabiti koli s tablicami, kjer je bilo označeno zbirališče posameznim oddelkom. Nepregledne množice so vrele neprehoma iz Krakova po Volski ulici čez Rudavo in dalje proti Blonijam. Nastroj vseh je bil slovesen, prazničen. Jaz sem prišel na Blonije zgodaj, poiskal svojo družbo, potem pa hodil okrog in si ogledaval

posamezne oddelke. Krasno je bilo gledati te krepke kmetske postave v belih suknjah, ki so tako samozavestno stale na obširnem travniku, na istem prostoru s šlaho v kantuših in z inteligenco v frakih in salonskih suknhah.

Poljski kmet ni več, kar je bil pred malo leti. V kratkem času se je izvršila v Galiciji cela revolucija v pojmi in naziranju ljudstva. Vračajo se množice, ki so šle za kruhom na Prusko in na Vestfalsko, in te množice so prepojene novega duha in nove življenjske energije. Iz grobov vstaja nova, mlada Poljska, v srcih vre in kipi, samo pota še ne vidijo te množice in vodnika nimajo pred sabo. Mešal sem se mednje, nagovarjal jih in jih izpraševal. Pa odgovarjali so mi vljudno in neboječe. Nagovarjal sem tudi žene in dekleta, ki so tu stala, ogledaval vence in trakove, zastave in odznake, katere so prinesli s sabo na pohod grunvaldski. Često je bilo to delo domačih umetnikov izvršeno izredno okusno in krasno, sploh umetnije, ki so se po nekaterih krajih podedovale še od rodu do rodu.

Ob osmi uri bi se imel pričeti pohod, a nihče ne more zameriti, da se je mnogo zakasnil. Tako številnih množic urediti ni bilo lahko delo. Meni se je že tako čudno zdelo, da se je razvijalo vse tako mirno in gladko. Slednjič so prišli očetje krakovskega mesta in druge odlične osebe, prišel je škof Bandurski, prišel je glavni oddelek Sokolov in po cesti gori je pridiral mogočen oddelek kmetov na konjih.

Sedaj se bo pohod pričel.

Zbor je zapel starodavno bojno poljsko pesem „Bogorodica“, s katero so šli nekdanji Poljaki v boj pri Grunvaldu zoper Križarje. Škof Bandurski je imel nagovor, za njimi so govorili nekateri drugi odličnjaki in potem se je razvil pohod dol proti Krakovu čez Volsko ulico okrog srednjega mesta do Florijanske ulice in potem čez Florijansko ulico, Glavni trg, Grodsko ulico na Vavel. Naprej so šli oddelki kmetov na konjih v belih suknhah in s štirivoglatimi rdečimi čepicami na glavi. To so prebivalci Krakova, takozvani Krakusi, ki imajo prednost v vseh narodnih pohodih, odkar so se prvi pridružili narodnemu poljskemu junaku Koscišku v boju za neodvisnost domovine, za njimi so šle požarne brambe in potem Sokoli. To je bil prvi oddelek. Drugi oddelek je tvorila mladina srednjih in višjih šol in učnih zavodov. V tretjem oddelku so korakali kmetje, razdeljeni po občinah, iz katerih so prišli, in razna delavska društva. V četrtem oddelku so šla razna druga prosvetna in dobrodela društva in organizacije posameznih stanov. V petem oddelku so bili uradniki, profesorji, umetniki učenjaki itd. V šestem oddelku so korakali odposlanci iz tujih krajev in predstavitelji raznih poljskih organizacij v tujini. V

sedmem oddelku so bili predstavitelji raznih poljskih mest in okrajev, trgovske in obrtne zbornice, zdravniki, advokati, akademije itd.

Dan je bil čudovito lep, ne prevroč, vendar popolnoma veder. Pred nami je stalo, zavito v jutranjo meglo, starodavno mesto Krakov, za našim hrbtom se je dvigal Kosciuškov grič, kjer je shranjeno srce velikega poljskega junaka, a pod Kosciuškovim gričem so stale stotisočere množice in čakale na znamenje, da odrinejo na pohod proti Krakovu. Tik ob cesti so se ustavili na konjih Krakusi in peresa na rdečih čapkah so se jim zibala v jutranjem vetru. Izgledalo je, kakor da bi Krakusi izpod Raclavic vstali iz grobov in sedaj tu pričakovali, kdaj jim da znamenje oče Kosciuško, da se vržejo nad sovražnika.

Škof Bandurski je končal svoj govor z besedami: Pojdi, narod poljski, na Vavel, poslušaj povesti naše preteklosti in one naj te napolnijo z upanjem lepše bodočnosti! Pojdi v imenu božjem in v imenu kraljice poljske krone Marije!

Po tem nagovoru so zapele stotisočere množice pesem: Bog, ki si Poljsko toliko vekov z bleskom obdajal sile in slave. — Pred tvoj oltar polagamo svoje prošnje; svobodo in domovino vrni nam, o Gospod! — Izzvenela je pesem po Blonijah proti jutranjemu nebu, na stotine in stotine zastav se je nagnilo in pohod se je pričel.

Naprej je jahalo 1000 Krakusov, kmetov iz okolice v svojih krasnih narodnih nošah. Izgledali so popolnoma kot oddelek redne vojske. Množice, ki so delale špalir ob poti, so pozdravile potomce Kosciuškovih junakov, ki so padli na Raclaviškem polju, z gromovitimi pozdravi in Krakusi so jim odvorili z narodno himno: Še poljska ni izginila, dokler mi živimo. Kar nam je tuja sila vzela, bomo z večjo silo nazaj dobili! — Za njimi so šle ostale množice po že navedenem redu. Ganljiv je bil pogled na oddelek veteranov iz vstaje leta 1863., nad katerimi je plapolal beli poljski orel na rdečem amarantnem polju kakor nekoč pred blizu 50 leti, ko so šli na boj zoper sovražnike svoje domovine.

Socialisti so šli zase s poslancem Daszinskim na čelu in pod rdečimi zastavami, pevaje poljsko socialistično pesem: Rdeča zastava plapola nad prestoli, in njena barva je tako rdeča, ker je namočena v delavčevi krvi. Kri našo že oddavna prelivajo rablji in vedno se pretakajo ljudstva grenke solze. Toda prišel bo enkrat dan plačila in takrat bodemo mi vaši sodniki!

Skoraj vsako odposlaništvo je imelo s sabo venec, da ga je neslo ob pohodu in položilo na

kraljevem gradu Vavel na grob kralja Jagela, zmagovalca pri Grunvaldu. Nekateri venci so bili jako umetniško izdelani, drugi zopet sila bogati na zlatu in srebru. Posebno zanimivi so bili pa venci, katere so prinašali kmetje iz raznih okolic. Bili so prosti in okusni, večinoma izdelani iz raznih poljskih pridelkov. V nekem oddelku sem videl peljati namesto vencev velik umetno izdelan top, iz poljskih pridelkov narejen. Ta top je bil burno pozdravljen od gledalcev, leseni voz, na katerem so ga peljali, je bil okrašen s cvetjem in spredaj je imel napis: Izpod Grunvalda.

Med drugimi sem videl ogromen venec iz trnja, jako lepo spleten, ki je imel na sprednji strani odzgoraj srce iz belih cvetov, prebito z dvema mečema in na njem napis: Od delavk v Varšavi. Vsak venec je imel dolg trak v narodnih barvah s primernim napisom. Mnogo oddelkov je imelo s sabo godbe, ki so igrale med pohodom narodne koračnice.

Zastopništvo slovenskega katoliško-narodnega dijaštva je korakalo takoj za poljskim društvom Polonija med poljskimi akademiki. Množice ki so stale ob cesti in gledale iz oken in balkonov, so jih burno pozdravljale s klici: Živio Slovenci! Poljakinje so jim metale iz oken in balkonov cvetje in slaščice. Na Vavelu se je pohod zaključil in razšel. S tem je bil pravzaprav narodni praznik zaključen.

V nedeljo zvečer je bil še banket v Saškem hotelu. Priredilo ga je društvo poljskih pisateljev. Povabljeni so bili vsi poljski voditelji in odličnejši možje, vladal je na njem prav prisrčen ton in vršili so se govori raznih domačih rojakov in tujih gostov, ki so bili sprejeti z velikim navdušenjem.

Izmed manjših prireditev bi bilo omeniti še banket, katerega so priredili poljski akademiki na čast slovenskim kolegom in katerega se je udeležilo tudi več poljskih profesorjev ter poljskih in ruskih državnih poslancev. Toda banketov in govorov ne bom opisaval, ker so znani kolikortoliko že iz časopisja.

Kdor je bil navzoč v Krakovu na grunvaldskih slavnostih, je dobil neizbrisen vtis, ki mu bo ostal vse življenje. Tako velikih množic tako raznovrstnega stanu iz tako različnih krajev, prepojenih vse ene iste goreče ljubezni do domovine, ni kmalu videti na enem kraju. Vse: kraj in čas in zunanje razmere poljskega naroda in celo nebo, ki je viselo nad nami, vse se je zlivalo v teh dnevih v eno mogočno pesem, ki se je razlegala po vseh poljskih zemljah in odmevala v vseh poljskih srcih.

Čast poljskim junakom, ki so se borili pod Grunvaldom, čast tudi njihovim rojakom, ki slave njihov spomin.

